

Daniel Daianu, 4 ianuarie 2021

PIB-ul in pandemie: o relevanta informationala diminuata?

Impulsul a fost ca acest text sa fie numit "Un PIB trist si "cu masca"; a fost ales totusi un titlu mai sobru, desi mai putin expresiv.

PIB-ul este indicatorul cel mai cuprinzator de descriere a activitatii economice. Lui Simon Kuznets, laureat al Premiului Nobel pentru economie (1971), ii datoram cel mai mult aceasta inovatie conceptuala si de masurare. PIB a devenit in timp reper principal de comparatie intre economii nationale. In raport cu acest indicator se fac analize macro si micro, de adancime, in structura. La PIB se raporteaza marimi ca deficit buget, deficit extern (comercial, cont curent), datorie publica, ce pot arata dezechilibre macroeconomice si probleme de sustenabilitate financiara.

PIB-ul este un indicator foarte util, dar nu impecabil; o obiectie importanta este ca nu surprinde *externalitati*, care ii pot afecta relevanta. De pilda, efecte negative asupra mediului inconjurator, asupra sanatatii oamenilor, etc; sau ca nu surprinde aspecte distributionale (de venituri). De aici a pornit distinctia intre PIB in acceptia cunoscuta si ceea ce poate fi numita *bunastare nationala* (gross welfare product), care insa este un concept greu de operationalizat. Bunastarea nationala are relevanta conceptuala (a fost examinata de economisti reputati ca Jean Paul Fitoussi, Jacques Dreze, Amartya Sen, Joseph Stiglitz si altii), dar este dificil de masurat. Si Kuznets a remarcat ca PIB nu indica neaparat gradul de bunastare dintr-o societate. ONU si OCDE au propus indicatori de masurare a calitatii vietii (precum Human Development Index).

Randurile de fata nu isi propun sa judece PIB (GDP) vs. GWP, ce este un domeniu de cercetare tot mai semnificativ pe fondul schimbarilor climatice si altor evenimente extreme. Rostul acestui text este de a prezenta ganduri privind pandemia si relevanta PIB ca agregat statistic. In esenta, este teza **ca revenirea PIB-ului la nivel pre-pandemie, ce ar fi avut loc in 2021 pentru tari europene (cu diferente insa intre ele), nu reflecta realitatea**. In fapt, s-a produs o deteriorare a vietii, in contextul unei *catastrofe umanitare*, cum o numea si Daniel Perenboim (la concertul de la Viena, 1 ian. a.c), ce nu este surprinsa adecvat de date ce privesc PIB. De exemplu:

- **Activitati ce au incercat sa repare, sa suplineasca, ceea ce nu mai functiona/functioneaza normal; se poate vorbi aici despre o crestere (si statistica) in anumite domenii, care nu are insa relevanta pentru "multumire"(calitatea vietii) reper fiind traiul inainte de pandemie**. Exceptie fac cei care au castigat in timpul pandemiei, oricat suna de cinic aceasta constatare – vezi productia de masti de protectie, care este capturata de

statistica si drept contributie la formarea PIB, sau situatia unor companii precum BioNTech, Astra-Zeneca, etc., care au dezvoltat vaccinuri contra Covid-19. Viata s-a deteriorat in pandemie, iar victimele omenesti insemna suferinta pentru familii, pierderi pentru avutia umana; aceste pierderi, alaturi de evolutii notate mai jos au impact de durata asupra PIB-ului potential.

- In gama activitatilor de reparare intra si cele care incearca sa amortizeze socuri/distrugerii provocate de alte evenimente extreme (incendii teribile, seceta mare in alternanta cu inundatii, etc); acestea, ca si pandemia, exprima o relatie intre om si habitat puternic deteriorata. Actiunea umana de limitare a pierderilor are o logica comuna privind interpretarea PIB.
- **Dereglarile in lanturile de aprovizionare/productie au condus la *costuri de tranzactie* mai mari, coabitare de penurie si surplusuri pe piete.**
- **Deteriorarea procesului de invatamant, care afecteaza economia/societatea atat ca flux de creare de capital uman si ca stoc de capital uman.** Chiar daca apelul la noi aplicatii (tele-educatia) poate fi vazut ca un progres, invatamantul a fost puternic lovit de pandemie. Pandemia lasa urme greu de surmontat. Repararea cere revenirea la invatamant normal ca mod de desfasurare (ceea ce nu insemna sa se renunte la interactiunea si online), dincolo de calitatea programelor educationale si relatia intre elevi si profesori.
- **Impactul negativ asupra sanatatii publice, cu efecte pe termen lung;** sa ne gandim de exemplu la long Covid (sechele pe termen lung), care afecteaza mai ales persoanele nevaccinate.
- **Telemunca a evidentiat redundante pe piata muncii,** in activitatea organizatiilor private si in sectorul public – fiindca acelasi rezultat economic se poate obtine cu arareori cu resurse mai putine. Aceasta observatie poate duce la restructurari multiple. Acum vedem insa cum turbulente cauzate de pandemie, dereglari in lanturi de productie, genereaza incordare pe piata muncii, coabitare de redundanta (slack) si penurie (shortage). Telemunca poate favoriza acele persoane care pot avea mai multe slujbe, ceea ce cu prezenta fizica full-time la locul de munca nu era posibil (in afara de cei pentru care ziua de munca include si o alta ocupatie dupa orele de program). Inteligenta artificiala (AI), digitalizarea, care a fost accelerata de pandemie, schimba mult datele pe piata muncii, in economie in general; online-ul faciliteaza reuniuni, conferinte locale si internationale, reduce costuri de participare.
- **Stresul si costuri psihice/emotionale,** care nu se vor estompa/inlatura usor. Aceste costuri pentru unii, venituri pentru altii, pot fi incluse in statistica (in PIB), de pilda, prin activitate de consiliere psihoterapeutica, ca profesie – demers ce face parte din efortul de a atenua impactul pandemiei, dar care nu aduce multumire in plus la nivel agregat (reper fiind situatia ante-pandemie).

- **Reorientarea preocuparilor** multor persoane catre utilizarea internetului fie pentru a uita de pandemie, fie pentru a practica jocuri de noroc, sau efectuarea de operatiuni bursiere. Izolarea la domiciliu a favorizat utilizarea online-ului pentru scopuri in afara activitatii profesionale. Daca aceasta reorientare a atentiei este judecata ca mecanism de amortizare psihologica a socului pandemic este in ordine. Dar reorientarea poate accentua obisnuite si inclinatii mai putin bune.
- **Viata culturala, care a suferit enorm, ceea ce nu poate fi cuantificat de statistica** – desi unele cifre pot evalua amploarea fenomenului. Sunt oameni pentru care mersul la teatru, concert, opera, muzee, etc – cu alte cuvinte, consumul live de bunuri culturale, nu poate fi suplinat de inregistrari radio, internet, TV, etc.
- Evenimente sportive fara spectatori exprima si ele deteriorarea vietii in pandemie, o “artificializare” a unei parti din traiul nostru – daca vedem sportul (sportivi si fani) drept fenomen social.
- Regulile de protectie (inclusiv purtatul de masca) sunt necesare pentru a ne proteja in pandemie si a ajuta trecerea prin aceasta “groapa istorica”, pentru a invinge in razboiul cu Covid-19. **Regulile au un beneficiu/cost de oportunitate enorm daca ne gandim la ceea ce ar fi fost daca nu ar fi fost adoptate si acceptate de un numar mare de cetateni** – ar fi fost consemnate un numar mai mare de decese decat cele inregistrate si sisteme medicale devastate si, mai ales, daca nu am fi avut vaccinuri la dispozitie. In acelasi timp insa, regulile de protectie impuse de pandemie reprezinta o reducere a confortului de trai.
- **Masca pe fata, desi reprezinta un mijloc de protectie, este marca cea mai expresiva a unei vietii ciuntite** – cand oamenii nu mai pot vedea un zambet, o grimasa; ochii pot comunica multe, dar nu pot spune totul! **Pandemia a luat din bucuria vietii.**
- **Desocializarea.** Aplicatiile “smart” (tot mai sofisticate) au devenit de mai mult timp interlocutor principal al multor persoane (intre care multi tineri, copii), chiar si atunci cand par numai sa faciliteze interactiunea cu semenii. Pandemia, izolarea fortata, sau voluntara, accentueaza un prizonierat in raport cu tehnologii comunicationale noi. Este posibil ca nu putine persoane sa fi redescoperit galaxia Gutenberg, sa se informeze/educe mai bine cand stau acasa. Dar are loc si idiotizare pe scara larga cand internetul este invadat de fake news, de vulgaritate, imoralitate etc – cand se dezvolta gandirea tip tunel, intoleranta, extremismul. Aceasta ultima consecinta poate fi privita ca degradare a omului, cu impact asupra capitalului uman.
- **Pandemia a adancit clivaje sociale/economice, a reliefat mai mult disonante cognitive si culturale** (ex: disputa intre provaccinisti si anti-vaccinisti), cu reflexe in viata sociala si politica. Efectele pe termen lung pot fi tot mai urate.

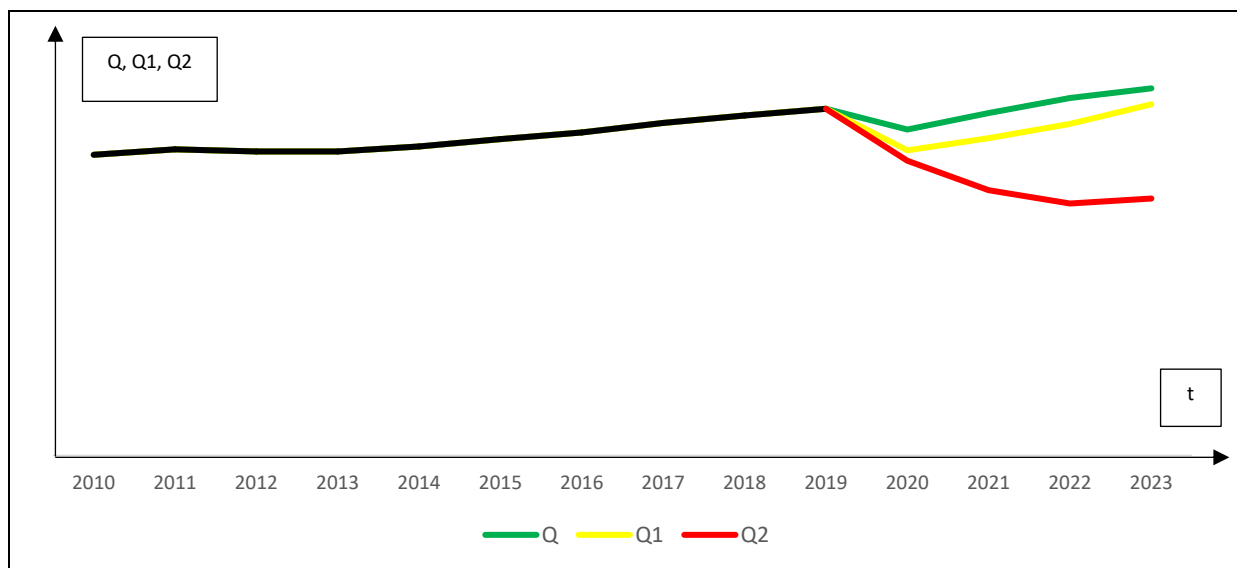
- **Pandemia a slăbit actul de guvernanta în lume, a diminuat gradul de încredere în politici publice.** Și de aici au rezultat măsuri suboptimale, care erau îngreunate oricum, ca proces, în condiții de mari incertitudini și volatilitate. Este drept că nu se poate măsura direct în PIB o guvernare defectuoasă, dar sunt efecte ce intra sub incidența statisticii.

În esență, deci, este vorba de un PIB care, deși, potrivit modului de măsurare, ar depăși ca agregat nivelul pre-pandemic la un moment dat (în Europa, cu diferențe între state, în cursul lui 2021), privește o **MULTUMIRE agregată inferioară. Altfel spus, calitatea traiului, cum era definit înainte de pandemie, a scăzut. În fapt, nu poate fi atinsă calitatea traiului ante-pandemie cât timp nu se iese efectiv din pandemie – când se va renunța la restricții și alte măsuri de protecție** (nota bene: bunuri materiale nu pot compensa bunuri culturale și sociale, libertatea de mișcare, etc).

Figura 1 ilustrează această situație prin distincția între PIB (Q) așa cum este surprins în statistici și Q1 (M), care ar exprima mulțumirea la nivel agregat și care ține cont de deteriorarea vieții/traiului. Există în diagramă și traiectoria Q2, care ar exprima evoluția PIB, a vieții noastre, dacă nu s-ar fi luat măsuri de protecție și de combatere a Covid-19 – se vede astfel un colaps mare și prelungit al activității economice cu inerentă deteriorare a vieții umane, în principal cauzată de o criză sanitară cumplită și o criză economică și socială adâncă.

Q1 se reapropie de Q atunci când se iese din pandemie. Nu avem contrafactual pentru Q2, dar este de presupus că bulversarea dramatică a vieții ar fi persistentă -- Africa, cu medii de vaccinare sub 10% ar zice că oferă un contrafactual, dar și acolo majoritatea cetățenilor poartă măști de protecție, iar spațiul rural este mult mai populat decât în țări dezvoltate. Oricum, proiecția cu dinamica Q2 este discutabilă în măsura în care este greu de prezumat că guvernele nu ar reacționa văzând că aduce neplăcere față de pandemie și existând totodată o inevitabilă presiune din partea oamenilor pentru a fi luate măsuri de combatere a virusului, a crizei sanitare și economice.

Figura 1. Evoluția PIB in pandemie

Nota: sunt folosite date AMECO (ale Comisiei Europene) pentru traiectoria PIB (Q) real UE exprimat în PPS, iar pentru Q1 și Q2 sunt prezumate alte ritmuri de evoluție pentru a evidenția diferențe între cele 3 traiectorii. Nu sunt prezentate cifre concrete deoarece exercitiul are semnificație numai euristica

Deteriorarea traiului, oclutata de PIB asa cum este acest indicator masurat, nu se reduce la inflatie. Aceasta din urma se vede in distinctia pe care o facem intre PIB nominal si PIB real – in fapt sub forma deflatorului (care priveste toate preturile din economie). Drept este ca inflatia afecteaza diferite categorii de cetateni in functie de distributia veniturilor si cosuri de consum de bunuri si servicii diferite; de exemplu, utilitatea marginala a 100 euro este diferita pentru o persoana care are un venit lunar net sa zicem de 800 euro, fata de una care are venit net de 4000 euro/lunar, ca sa nu amintim de una care castiga peste 10000 euro lunar; utilitati marginale diferite influenteaza inclinatii diferite de consum si economisire. Costul unitar al traiului (cost de resurse pe unitate de multumire/utilitate generata de o unitate de PIB) a crescut – cum sugereaza diagrama prin traiectorii diferite pentru Q si Q1. Desi se poate argumenta ca obtinerea calitatii vietii pre-pandemie, in timpul pandemiei, este imposibila si pentru cei foarte bogati – intrucat sunt aspecte ale vietii, inclusiv de ordin social si cultural, ce implica costuri de realizare cu evolutie asimptotica. De aceea este subliniata in explicatia de mai sus actiunea de reparare, de suplinire, a unor activitati stricate de pandemie si care sunt reflectate, intre altele, de dereglari majore in lanturi de productie. Asemenea activitati sunt ilustrate de cheltuieli crescute in domeniul de sanatate publica, in sprijin multiform pentru activitati economice.

Socul preturilor la energie, ce produce mari perturbatii in viata oamenilor si in productie, poate fi greu surprins de PIB. Consecintele redistributive ale acestui soc sunt mari, pe plan intern si in relatiile dintre state.

Impactul schimbarilor climatice, cu schimbarea pretului relativ la energie (cel puțin până ce energiile regenerabile vor deține partea preponderantă în portofoliul de surse de

energie), va influența masiv activitatea economică, structuri de producție (a se vedea și textul meu “Evenimente extreme și activitatea economică”, Blog BNR și site Consiliul Fiscal, 20 septembrie 2021). Interpretarea PIB va fi o chestiune și mai dificilă prin prisma relevanței sale informaționale/statistice.

Ieșirea din pandemie va ameliora traiul nostru și va diminua discrepanța între PIB (Q) și expresia sa în termeni de multumire Q1 (M) – în diagrama 1 această ameliorare s-ar vedea într-o reducere a distanței între Q1(M) și Q – pe traiectorie ca și restructurare a compoziției producției către regim de “timp de pace”. **Trebuie să avem în vedere însă ca efectele pandemiei, ce au redus PIB-ul potențial, pot fi de durată.**

În schița de mai sus nu se consideră influența măsurilor de relaxare cantitativă (politici ale băncilor centrale) și de susținere fiscală asupra alocării resurselor pe termen lung – care, în timp, pot favoriza o alocare defectuoasă de resurse și *zombificare* în economie. În mai multe texte am examinat această relaxare în raport cu ceea ce Janos Kornai a numit *soft budget constraints* (vezi și “Constrângeri bugetare slabe: ieri și azi”, Opinii BNR, 31 iulie 2017; conferința din Aula Academiei, 5 noiembrie 2019, *Academica*, dec. 2019, p.17). Pe orizont de timp limitat însă, măsuri de QE și relaxare bugetară atenuează șocuri adverse puternice și în cazul de față, impactul pandemiei.

Merita să fie reluată întrebarea ce esențializează acest text: **când se constată statistic ca PIB ar fi revenit la nivelul pre-pandemie, poate acest fapt echivala cu redresarea economică? Cred că nu, nu numai fiindcă PIB-ul în sine are insuficiențe de interpretare precum cele sugerate mai sus. Când pandemia ține încă societatea “sub asediu”, când restricțiile sunt în vigoare, când oamenii poartă măști de protecție și, mai ales, sunt decese numeroase cauzate de Covid-19, este o teză puțin spus temerară să vorbim despre redresare economică la nivelul de dinainte de pandemie.**

PS. Obstinția unor analiști în a susține că ne aflăm în ciclu post-pandemic este stupefiantă – mai ales că valul 5 al pandemiei își arată colții în Europa. Se poate vorbi însă despre un *ciclu post-lockdown*, ce a debutat în ultima parte a anului 2020, chiar dacă închideri și redeschideri parțiale au loc până la ieșirea clară din pandemie. Se va intra într-un ciclu post-pandemie posibil la finele acestui an, început 2023, mai ales dacă ratele de vaccinare vor fi la nivel înalt și se va atinge imunizare cvasi-generală.ⁱ

ⁱ Acest text nu angajează în mod necesar instituțiile cu care autorul este afiliat.